

Een weinig spectaculair Darwinjaar

BERT THEUNISSEN

An Unspectacular Darwin Year

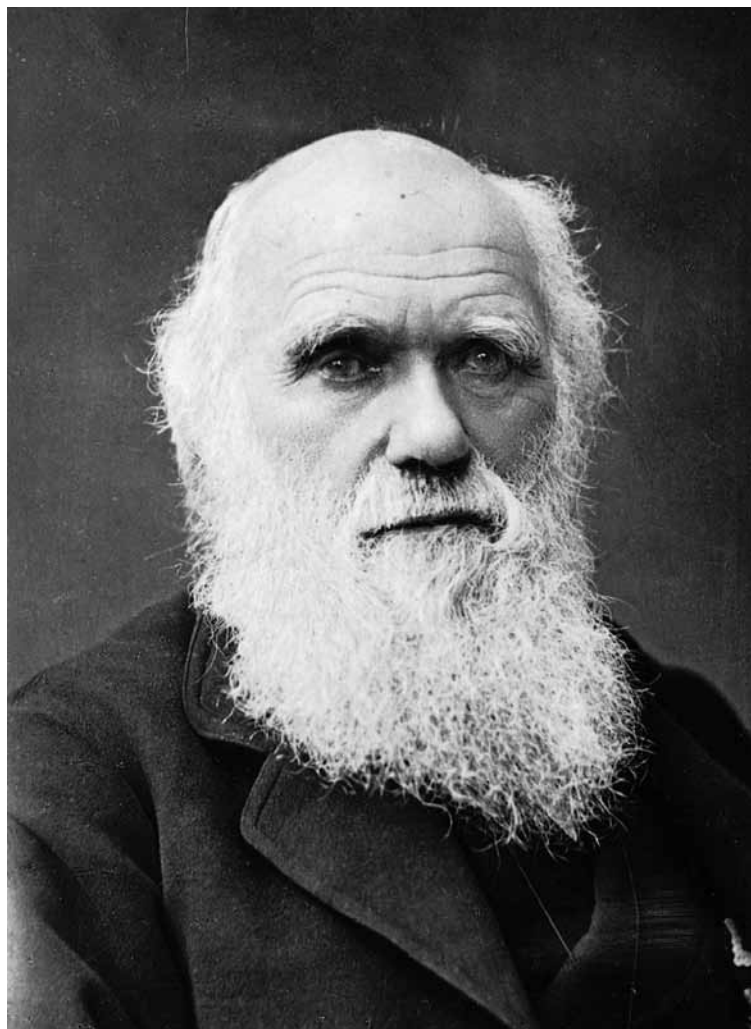
The publication of Darwin's *On the Origin of Species* did not provoke heated debate in the Netherlands. Of the few responses that did emerge, the majority were moderate in tone. It was only in 1868, when the German materialist Carl Vogt gave a series of lectures in Rotterdam, that the issue of human evolution in relation to Christian belief gave rise to a short outburst of polemics. And the Dutch situation has not changed since then: the theory of evolution is hardly ever discussed publicly, unless religious issues are at stake. The year 2009 is no exception: the works published on the occasion of the Darwin commemorations sparked no polemics. A number of these works are reviewed here. Two historical PhD theses, by Janneke van der Heide and Bart Leeuwenburgh, add valuable detail to our picture of the Dutch reception of Darwin's works and confirm that, by and large, quiet appropriation was the customary response. Dirk Van Hulle's book, based on textual analysis of Darwin's manuscripts and books, provides an original insight into Darwin's romantic inspiration. Several popular works, by Chris Buskes et al., Marc van Roosmalen and Job Slok, aim to explain Darwin's career and ideas to a wider audience; Buskes et al. do the best job.

De eerste tien jaar na het verschijnen van *On the Origin of Species* werd er in Nederland nauwelijks op het boek gereageerd. Pas toen de Duitse materialist Carl Vogt tijdens een bezoek aan ons land op religieuze tenen had getrapt met zijn uitspraken over de afstamming van de mens ontstond er ophef. Ook vandaag de dag is in Nederland het geloof het enige dat tot heftige discussie over de evolutietheorie aanleiding geeft: denk aan ocw-minister Maria van der Hoevens voorstel 'Intelligent Design' op scholen te gaan onderwijzen. Die aanjaagfunctie van het geloof bleek in het Darwinjaar opnieuw uit de online-reacties op de reeks 'Brieven aan Darwin' in *De Volkskrant*: pas als het over God ging stroomden de commentaren binnen.¹ Eventjes althans, de opwinding verdwijnt ook altijd weer snel. Darwins theorie zelf is in

1 De brieven werden gepubliceerd in: Martijn van Calmthout en Jelle Reumer (eds.), *Geachte Darwin. Brieven aan de grondlegger van de*

evolutietheorie (Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep, 2009, 159 blz., ISBN 978 90 253 6703 9).

Nederland zelden of nooit onderwerp van debat, in de negentiende eeuw niet en vandaag de dag niet. In de Angelsaksische landen is en was dat anders. Dat heeft er uiteraard mee te maken dat Nederland niet door zulke scherpe ideologische tegenstellingen wordt verdeeld als het Victoriaanse Engeland of het hedendaagse Amerika. Terwijl Angelsaksische uitgevers met de hulp van alle bekende wetenschapshistorici en -filosofen in het Darwinjaar groots hebben uitgepakt met originele studies, geannoteerde edities, ‘companions’ en bundels, zijn de Nederlandse publicaties naar aanleiding van 150 jaar *Origin* vergelijkbaar met die in de jaren direct na 1859: verwacht geen spektakel.

▲
Fotoportret gemaakt een jaar voor Darwins overlijden.
De foto werd in de jaren negentig van de twintigste eeuw ontdekt en bevindt zich in de Huntington Library (San Marino, Californië).
Herbert Rose Barraud, Charles Darwin, 1881.

Gelegenheidswerk

Gelegenheidswerk dat het negatieve imago van het genre recht doet, leverde uitgeverij Aspekt met twee uitgaven van de hand van politiek journalist Job Slok. Beide boekjes zijn achteloos geschreven en nog achtelozer geredigeerd. Het ene is een biografie van Darwin in negentig pagina's, en dat gaat nog wel. Het mikt op een breed publiek en is vlot en anekdotisch. De serieuze belangstellende heeft er minder aan, want de auteur begrijpt niet goed hoe Darwins theorie werkt. De slordigheid ten top: in zijn weergave van het befaamde Huxley-Wilberforcedebat laat Slok bisschop Wilberforce een van Huxley's *punchlines* debiteren.

Het tweede boekje, over Darwins brieven aan Nederlandse tijdgenoten, recyclet een flink deel van het eerste: hoofdstukjes over de brieven worden afgewisseld door flarden biografie. De serieuze lezer komt alweer bedrogen uit: de auteur grabbelt anekdotes uit een deel van de brieven bij elkaar. Er is geen inleiding, geen verantwoording, geen overzicht van de brieven. Correspondent F.C. Donders mag zonder commentaar van Slok beweren dat hij Darwin bijna vóór was geweest en hem in elk geval weinig te doen had overgelaten – snoeverij die al lang is doorgeprikt, de oude Donders kreeg het steeds hoger in de bol. Maar dat correspondent Hugo de Vries kortstondig succes had met zijn poging Darwins theorie te actualiseren door middel van de 'mutatietheorie', dat komt de lezer niet te weten. Illustratief voor de aandacht die in de productie is gestoken: in de literatuurlijst veranderde het spellingscontroleprogramma 'mensch' in 'manisch'.

Beter is het boekje *Darwin in een notendop* van de bioloog en kenner van het Amazonegebied Marc van Roosmalen. Maar alle belangrijke zaken over evolutie in een notendop van zo'n honderd pagina's vangen, dat valt niet mee. Van Roosmalen geeft eerst een handzaam overzicht van Darwins leven en werk. Hij laat zien oprecht in zijn onderwerp geïnteresseerd te zijn door de verschillen tussen de opvattingen van Darwin en de 'co-ontdekker' van het beginsel van natuurlijke selectie, Alfred Russel Wallace, te bespreken – iets wat zelden gebeurt. De bioloog krijgt soms wel de overhand, bijvoorbeeld wanneer Van Roosmalen stelt dat natuurlijke selectie 'gewoon een heel geloofwaardig mechanisme voor evolutie' was – om enkele pagina's verderop te moeten melden dat niemand in Darwins omgeving er iets in zag.

Na dit eerste hoofdstuk gaat het mis. Het tweede bespreekt in acht pagina's de geschiedenis van het evolutionaire denken en de invloed van Darwins theorie op godsdienst en politiek. De auteur heeft kennelijk al doende bedacht dat dit te krap is, want de aangekondigde invloed op godsdienst en politiek heeft hij maar achterwege gelaten. Hoofdstuk drie probeert in twintig pagina's de ontwikkeling van evolutietheorie en genetica tot op heden in kaart te brengen, en dat gaat zó kort door de bocht dat het alleen te volgen is voor wie het allemaal al weet. Het wordt pas weer leuk als Van Roosmalen in hoofdstuk vier over zijn ervaringen in het regenwoud gaat vertellen en

zijn eigen inzichten in evolutionaire processen uiteenzet. Hier toont zich de gepassioneerde veldwerker die ondanks een wat repetitieve redenertrant weet te boeien omdat hij echt iets te vertellen heeft.

In Darwins woorden van Nieuwezijds – als je van een Nederlandse Darwinindustrie kunt spreken dan zetelt die in het grachtenpand van deze uitgever – is een gelegenheidswerk dat zich voor die typering niet hoeft te schamen. Hier krijgt de algemeen geïnteresseerde lezer degelijke informatie, leesbaar gepresenteerd. De drie auteurs hebben een strikte taakverdeling afgesproken die goed uitpakt. Psychologe Ranne Hovius geeft een biografische schets die zich op Darwins persoonlijkheid concentreert, filosoof Chris Buskes bespreekt het hoofdwerk, en filosofe Griet Vandermassen gaat in op Darwins maatschappelijke denkbeelden. Alles bij elkaar levert dit een leerzaam en onderhoudend boek op dat Darwin dicht op de huid komt, vooral dankzij de vele goedgekozen citaten.

Met een professionele blik valt er wel iets aan te merken. Buskes stelt zich naar mijn idee wel erg nadrukkelijk als een hedendaagse T.H. Huxley – Darwins bulldog – op, door uitvoerig te betogen dat wetenschap en filosofie het laatste millennium geen belangrijker idee dan dat van Darwin hebben voortgebracht. Buskes mag dat natuurlijk vinden, maar het gaat ten koste van de kritische afstand. Hij negeert bijvoorbeeld de langdurige polemiek die er na het verschijnen van de *Origin* over het mechanisme van natuurlijke selectie werd gevoerd en die Darwin ertoe noopte een sterker accent op lamarckistische overerving te leggen. De evolutiegedachte als zodanig werd weliswaar vrij snel aanvaard, maar met Darwins selectietheorie zou het pas rond 1940 goedkomen. Opmerkelijk is dat zelfs de goedgeïnformeerde Buskes er niet in slaagt – net zomin als bioloog Van Roosmalen trouwens – het verhaal van de Darwinvinken zonder fouten te vertellen. (Misschien moet het een keer in het achttienjournaal worden uitgelegd: de Darwinvinken zijn *niet* per soort over de eilanden van de Galápagos verdeeld; op één soort na – die Darwin niet kende – komen ze samen met andere soorten op meerdere eilanden voor. En ten tweede: Darwin wist niet dat de verschillen in snavelvorm iets met de voedselvoorkeur te maken hebben.)

Vandermassen herhaalt een paar keer dat je Darwins denkbeelden in de context van de tijd moet zien, maar door haar positivistische wetenschapsbeeld wil dit haar zelf toch niet echt lukken. Ze maakt een scherp onderscheid tussen ‘wetenschap’ en ‘ideologie’, en veel van de ‘achterhaalde’ wetenschappelijke denkbeelden van de Victorianen moeten we volgens Vandermassen zien als het gevolg van ideologische ‘vooringenomenheid’. Zo kan ze Darwin dan ook verwijten: ‘Het minste wat hij als wetenschapper had moeten doen, was stilstaan bij de manieren waarop de vrijheid en mogelijkheden van vrouwen sociaal aan banden werden gelegd’. Voor Vandermassen is echte wetenschap tijdloos.

Twee proefschriften

De proefschriften van Janneke van der Heide en Bart Leeuwenburgh kun je geen gelegenheidswerken noemen, maar ze verschenen toch ook niet toevallig in het Darwinjaar. *Historica* Van der Heide behandelt de maatschappelijke discussie over het darwinisme in de eerste halve eeuw na het verschijnen van de *Origin*. Haar doel is een cultuurhistorisch overzicht te geven van de ‘toe-eigening van Darwins theorie in het publieke denken’. Waar de invloed van het darwinisme op het geloof al vaak en uitvoerig is geanalyseerd, richt Van der Heide zich in het bijzonder op de (christelijke) ethiek en de maatschappelijke orde, oftewel op ‘de strijd om de beschaving’ in Nederland. Ze onderzocht boeken, brochures, correspondenties en zo’n twintig publicatiedrukken, wat betekent dat het vooral over de reactie van de maatschappelijke elite gaat. In vijf onderhoudend geschreven hoofdstukken krijgen we een breed, chronologisch overzicht van hoe men in Nederland met Darwins theorie omsprong. Na een hoofdstuk over de negentiende-eeuwse context beschrijft hoofdstuk twee de bijna geruisloze introductie van Darwins theorie in Nederland in de jaren zestig. In de jaren zeventig breekt de discussie goed los, waarna in de hoofdstukken vier en vijf wordt beschreven hoe weliswaar Darwins specifieke theorie aanhang verloor maar de politieke, morele en sociale implicaties van het evolutionaire denken steeds nadrukkelijker voorwerp van debat werden.

Op ethisch en sociaal vlak kwamen de Nederlandse reacties er veelal op neer dat men de theorie ofwel scherp afwees ofwel er in een aan eigen doeleinden aangepaste vorm mee aan de haal ging. Duidelijk blijkt weer eens dat toe-eigening inderdaad het goede woord is. Want wat Darwins gedachtegoed nu precies wel of niet inhoudt kun je soms zelfs uit zijn eigen geschriften niet ondubbelzinnig opmaken, zeker niet waar het om sociaal-ethische kwesties gaat. Het zijn de recipiërende partijen die in hun interpretatie een mogelijke betekenisinhoud van de theorie vastleggen. Voor vrijdenkers bijvoorbeeld bewees Darwins theorie de onhoudbaarheid van het geloof in God; voor socialisten was de klassenstrijd een natuurlijk fenomeen en waren saamhorigheid en altruïsme producten van het evolutionaire proces; voor liberalen daarentegen was de (niet noodzakelijkerwijs geweldadige) strijd tussen individuen de motor van de progressieve evolutie van de maatschappij.

Nuttig om te hebben, zo’n overzicht van Nederlandse reacties; weer een flinke witte vlek op de kaart ingevuld. Maar dit leidt meteen ook tot mijn belangrijkste kritiekpunt. Het boek heeft een bescheiden, beschrijvende ambitie en het analyseniveau blijft oppervlakkig. Wat je er in algemene termen van leert is dat de cultuurgeschiedenis van de betreffende periode ook met voorbeelden uit de Darwinreceptie kan worden ingekleurd. Liberalen geloofden in maatschappelijke vooruitgang: voor hen was evolutie bijna vanzelfsprekend een progressief proces. Voor conservatieve gelovigen

was het christendom onmisbaar als ethisch fundament, dus zij moesten zich wel verzetten tegen toepassing van het darwinisme op de mens. Toen katholieken in de late negentiende eeuw minder wetenschapsvijandig werden, heroverwogen sommigen hun absolute afwijzing van evolutie. De kritiek op het materialisme rond 1900 trof ook het darwinisme hard. Enzovoort. Van der Heide presenteert veel nieuw materiaal, maar haar conclusies brengen weinig nieuws. Door het ontbreken van scherpere vragen weet je ook niet welk belang je moet hechten aan de talloze stemmen die in het boek te horen zijn, en evenmin hoe belangrijk het geluid van het hele koor was. Aan het eind gekomen vraag je je af of er iets bijzonders te zeggen valt over de Darwinreceptie in Nederland, en zo ja wat dan. Een vergelijking met de internationale literatuur ontbreekt.

Een tweede aanmerking. De uitleg die van Darwins theorie en andere negentiende-eeuwse biologische theorieën wordt gegeven is niet altijd adequaat. Ik beperk me tot enkele voorbeelden. Van der Heide legt Darwins theorie zo summier uit dat allerlei misverstanden dreigen. Ze verzuimt het cruciale gegeven te vermelden dat de variaties waarop natuurlijke selectie aangrijpt ongericht zijn – juist dat willekeurige was voor veel tijdgenoten onverteerbaar – en ze lijkt ten onrechte te suggereren dat alleen gunstige variaties erfelijk zijn. Elders schrijft ze dat natuurlijke selectie op het niveau van de soort aangrijpt, en niet op dat van het individu, terwijl het precies omgekeerd is. Warrig is ook de uitleg van onder meer de ideeën van Jan van der Hoeven en Hugo de Vries. Niet zo erg allemaal, voor een cultuurgeschiedenis, zou je kunnen denken. Maar soms gaat het daardoor wel degelijk mis. De redenen voor de grote populariteit van De Vries' mutatietheorie – als geloofwaardig alternatief voor Darwins selectietheorie – ontgaan de lezer door Van der Heides gemankeerde uitleg. En wie dacht dat Darwins evolutietheorie perfect in het liberale gedachtegoed past, zal vreemd opkijken: door haar uitleg dat selectie om de soort draait en niet om het individu, moet Van der Heide hier een tegenstelling constateren. (Ik vermoed dat ze op het verkeerde been is gezet doordat Darwin ergens de hoop uitsprak dat beschaafde mensen het soortbelang boven hun eigenbelang zouden stellen.) Natuurlijk, niemand kan een zo breed onderwerp als dit tot in elk detail beheersen. Maar goede raad kost niets.

Een laatste punt. Het proefschrift gaat voorbij aan iets wat we al heel lang uit buitenlandse literatuur weten, namelijk dat de pijn van Darwins theorie voor de tijdgenoten van meet af aan vooral in het principe van natuurlijke selectie zat. Dat maakte immers een eind aan het teleologisch denken, en je kon eruit afleiden dat God overbodig was. Was Nederland nu zo uniek, vraag ik me af, dat alleen hier deze discussie niet speelde? Dan heeft de auteur een van haar interessantste conclusies verzuimd te vermelden.

Bart Leeuwenburgh heeft zich in zijn proefschrift *Darwin in domineesland* gebogen over de ontvangst en verwerking van Darwins *Origin* in de eerste decennia na verschijnen, waarin naar zijn zeggen de contouren van

het debat werden getekend. Hij concentreert zich op de filosofische receptie onder 'geleerde Nederlanders', dus op het oordeel van academici over de metafysische en epistemologische aspecten van de theorie. Leeuwenburgh is filosoof en probeert in zijn benadering recht te doen aan de cultuurhistorische benadering die de wetenschapshistoricus toepast en tevens aan de conceptuele benadering van de wetenschapsfilosoof. Hij beschrijft zes ideaaltypische posities die men tegenover Darwins theorie kon innemen, te weten die van de wetenschappelijke agnost, de naturalistische theoloog, de materialistische atheïst, de orthodoxe theïst, de darwinist en de sociaal-darwinist. Een historicus zou dat niet snel doen, werken met zulke naar essentialisme riekende ideaaltypen. Maar Leeuwenburgh benadrukt dat het niet om reële posities of zelfs maar om gemiddelde oordelen van groepen gaat. De ideaaltypen vertegenwoordigen elk een consistent geheel van filosofische en theologische vooronderstellingen op grond waarvan Darwins theorie beoordeeld kon worden, en Leeuwenburgh hanteert ze uitsluitend als heuristisch hulpmiddel om orde aan te brengen in het debat.

In het eerste hoofdstuk bespreekt Leeuwenburgh Darwins eigen worsteling met metafysische en epistemologische kwesties. Vervolgens komen in drie hoofdstukken de Nederlands reacties ter sprake, geordend volgens de zes ideaaltypen. Leeuwenburgh constateert een gematigde ontvangst in de eerste jaren van het debat, waarin de afwachtende posities van de wetenschappelijke agnost en de naturalistische theoloog het beeld bepaalden. Met name wetenschappers neigden langzaam maar zeker naar aanvaarding van Darwins theorie. Een radicalisering van het debat vond plaats als gevolg van het bezoek van de Duitse evolutionist Carl Vogt in 1868. Leeuwenburgh geeft als eerste een gedetailleerde analyse van wat er precies gebeurde toen Vogt ons land aanded. Diens reputatie als materialistisch verkondiger van de 'apentheorie' was eigenlijk al voldoende, zo blijkt, om de vlam in de pan te laten slaan. De toon werd nu bepaald door de uitersten van het receptiespectrum, de materialistische atheïst voor wie Darwins theorie koren op de molen was en de orthodoxe theïst, die zich tot radicale afwijzing genoopt zag. Na de polemieken rond Vogt nam het inhoudelijke debat volgens Leeuwenburgh af en concentreerde de discussie zich meer op de consequenties van Darwins theorie voor mens en maatschappij. Na 1877 kwamen er volgens de auteur vanuit filosofisch oogpunt nauwelijks nog nieuwe argumenten op tafel; darwinisten en sociaal-darwinisten bepaalden naast orthodoxe gelovigen verder het beeld.

- ◀ Het Darwinisme gaf ook in Nederland aanleiding tot overpeinzingen: 'Zouden onze voorouders er zoo uitgezien hebben?'

E. Stammel, 1870, *Katholieke Illustratie* 5 (1871-1872)

De grote lijn die Leeuwenburgh ziet komt dus overeen met die van Van der Heide. Aan het eind vergelijkt hij Nederland kort met andere landen. De ontvangst was positiever dan in Frankrijk. In de jaren zestig werd de gematigde Engelse, en in de jaren zeventig de meer polemische Duitse lijn gevolgd. Origineel was het Nederlandse debat niet, volgens Leeuwenburgh. De vraag, tenslotte, of *Darwin in domineesland* in zijn opzet is geslaagd, kan uw recensent, omdat hij een van Leeuwenburghs promotoren was, alleen maar impliciet beantwoorden.

Darwin als romanticus

Literatuurwetenschapper Dirk Van Hulle voor 2009 aangekondigde boek miste de deadline, maar ik ga het hier toch bespreken. Zijn *Darwins kladjes* behandelt de meest cruciale periode van Darwins denken over de oorsprong der soorten, namelijk de tien jaar tussen zijn bezoek aan de Galápagoseilanden in 1835 en zijn voltooiing van het manuscript over evolutie dat bekend staat als het ‘Essay van 1844’. Het gaat Van Hulle er om het creatieve proces in kaart te brengen op basis van de sporen die daarvan in Darwins manuscripten – zijn ‘kladjes’ – en zijn persoonlijke bibliotheek (met speciale aandacht voor de marginalia van Darwins hand) te vinden zijn. In de voetsporen van David Depew en Robert Richards gaat Van Hulle er daarbij vanuit dat Darwin in deze periode als (Engels) romanticus moet worden beschouwd, een typering die hem tussen de natuurtheologie van Paley en de latere naturalistische beweging in wil plaatsen. Van Hulle laat zien hoe Darwins intensieve omgang met de poëzie van Wordsworth, Shelley, Coleridge en Milton de creatieve context leverde waarin hij de eerste aanzetten tot zijn evolutietheorie boekstaafde. Een context die duidelijk verschilt van die waarin de *Origin* twintig jaar later het licht zag, namelijk de Victoriaanse. En een context die volgens Van Hulle veel rijker en gevarieerder was dan wat Darwin er later in zijn autobiografie over schreef.

Van Hulle hanteert de methode van het tekstgenetisch onderzoek (de ‘critique génétique’), die onder literatuurwetenschappers al langer gebruikelijk is en die beoogt de genese van teksten en de dynamiek van schrijfprocessen te achterhalen. Maar ook de harde kern van *Darwinscholars* heeft deze methode (al dan niet bewust) de laatste decennia veelvuldig toegepast, daartoe uitgenodigd door de immense rijkdom aan manuscriptmateriaal dat van Darwin is bewaard en dat stukje bij beetje, maar gestaag, online beschikbaar komt. Dit maakt een verbluffend nauwkeurige reconstructie van zijn denk- en schrijfwerk mogelijk.

Wat zo’n archeologie van de tekst kan opleveren illustreert Van Hulle bijvoorbeeld aan de hand van Darwins gebruik van het begrip ‘grandeur’ in verschillende fasen van het schrijfproces. Van een concrete observatie, gedaan bij zijn eerste blik vanaf een bergheuvel in de Andes, die bij Darwin

een karakteristiek romantische sensatie van visuele ‘grandeur’ teweegbrengt, transformeert het begrip naar een abstracte appreciatie van het uitzicht op het leven dat zijn evolutietheorie in haar uitgewerkte vorm biedt: ‘there is grandeur in this view of life’, zegt Darwin immers aan het eind van de *Origin*. Van Hulle’s zorgvuldige reconstructie van enkele kernelementen uit Darwins denken, op basis van brieven, notitieboekantekeningen, leesnotities, marginalia en dergelijke, maakt de lezer tot een intieme getuige van Darwins schrijfproces. Je kunt niet anders dan met Van Hulle meegaan in zijn stelling dat Darwin zijn creatieve inspiratie voor een belangrijk deel aan de romantische Engelse dichters – voor wie de natuur niet toevallig ook een hoofdrol speelde – ontleende. En inderdaad geeft dat een veel rijker beeld dan het klassieke, aan Darwin zelf ontleende idee dat het vooral Malthus en het bezoek aan de Galápagos waren die aan de wieg stonden van zijn evolutionaire opvattingen.

Van Hulle heeft niet de intentie hiermee nieuwe inzichten in de wetenschapsgeschiedenis-in-klassieke-zin te verschaffen, maar dat betekent allerminst dat zijn werk voor wetenschapshistorici niet relevant is. De wetenschapsgeschiedenis deelt immers de laatste decennia zijn interesse in de bredere culturele – ook literaire – achtergrond van het denkwerk van creatieve wetenschappers. Daarom is het jammer dat Van Hulle de stelling van Robert Richards niet onderzoekt dat Darwin veel sterker schatplichtig was aan de romantische wetenschapsbeoefening dan veel wetenschapshistorici willen erkennen. Het zou mij benieuwen of Van Hulle’s invalshoek aan die stelling bredere ondersteuning zou kunnen verlenen. Hoe dan ook, dit is het meest originele boek dat het Darwinjaar heeft opgeleverd.

Van de (opnieuw uitgebrachte) vertalingen van Darwins werk of van boeken over Darwin noem ik hier tenslotte alleen de door de bekende Amerikaanse wetenschapsjournalist en ‘nature-writer’ David Quammen ingeleide geïllustreerde editie van de *Origin*. Uitgeverij Atlas gaf voor de vertaling de voorkeur aan de laatste door Darwin zelf verbeterde editie, waar Quammen de eerste gebruikte. Er is voor beide keuzes iets te zeggen. Behalve de tekst van de *Origin* krijgt de lezer in talrijke kleine vignetten uit andere publicaties en Darwins correspondentie een beeld van de man achter het werk. Het is een typisch koffietafelboek waarin je ook door de hoogwaardige illustraties en fraaie opmaak blijft bladeren. De vertaling blijft vrij dicht bij het origineel en laat daardoor zien dat Darwin wel leesbaar kon schrijven, maar geen begenadigd stilist was.

Desgevraagd wisten mijn studenten zich voorjaar 2010 allemaal nog wel een evenement uit het Darwinjaar te herinneren: de Beaglereis op televisie, de tentoonstelling in Naturalis, of de reeks ‘Brieven aan Darwin’ in de krant. Een historisch boek over Darwin of het darwinisme kon niemand noemen. Dit zegt natuurlijk niet alles, maar het spoort wel met het gegeven dat er, naar mijn oordeel tenminste, in 2009 niets uitzonderlijks is voorgevallen in de

Nederlandse Darwinindustrie. De oogst is groot noch schokkend, maar er zijn wel flinke kwaliteitsverschillen. ◀

Bert Theunissen (1955) studeerde biologie en wetenschapsgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht en is hoogleraar geschiedenis van de natuurwetenschappen aan het Utrechtse Instituut voor de Geschiedenis en Grondslagen van de Natuurwetenschappen, onderdeel van het Descartes Centre voor Wetenschapsgeschiedenis en Wetenschapsfilosofie (www.descartescentre.com). Zijn interesse gaat vooral uit naar de geschiedenis van de levenswetenschappen en hun toepassingen in de negentiende en twintigste eeuw. Enkele recente publicaties: Bert Theunissen, 'The Analogy between Artificial and Natural Selection', in: M. Ruse (ed.), *The Cambridge Encyclopedia of Charles Darwin* (Cambridge, in druk); Bert Theunissen, *De koe. Het verhaal van het Nederlandse melkvee 1900-2000* (Amsterdam 2010); Bert Theunissen, 'De evolutie theorie bestaat niet', *De Gids* 172 (2009) 362-374. Email: L.T.G.Theunissen@uu.nl.

Lijst van besproken publicaties:

Buskes, Chris, Hovius, Ranne en Vandermassen, Griet, *In Darwins woorden. Leven, werk en denken van Charles Darwin* (Amsterdam: Nieuwezijds, 2009, 272 blz., ISBN 978 90 5712 271 2).

Darwin, Charles, *Het ontstaan van soorten door natuurlijke selectie ofwel het bewaard blijven van rassen die in het voordeel zijn in de strijd om het bestaan*, David Quammen (ed.) (Amsterdam, Antwerpen: Atlas, 2009, XVI + 574 blz., ISBN 978 90 450 1331 2).

Heide, Janneke van der, *Darwin en de strijd om de beschaving in Nederland 1859-1909* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2009; Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2009, 351 blz., ISBN 978 90 284 2299 5).

Hulle, Dirk Van, *Darwins kladjes* (Nijmegen: Vantilt, 2010, 277 blz., ISBN 978 94 6004 019 1).

Leeuwenburgh, Bart, *Darwin in domineesland* (Nijmegen: Vantilt, 2009, 303 blz., ISBN 978 94 6004 018 4).

Roosmalen, Marc van, *Darwin in een notendorp* (Amsterdam: Bert Bakker, 2009, 120 blz., ISBN 978 90 351 3418 8).

Slok, Job, *Charles Darwin* (Aspekt-biografie; Soesterberg: Aspekt, 2009, 102 blz., ISBN 978 90 5911 857 7).

Slok, Job, *Ik vind uw brieven bijzonder nuttig. Darwins brieven aan Nederlandse tijdgenoten* (Soesterberg: Aspekt, 2009, 120 blz., ISBN 978 90 5911 828 7).

Politics and Science in Disguise

Not Quite the History of European Integration

STEVEN VAN HECKE

In his *De passage naar Europa. Geschiedenis van een begin* [The Passage to Europe: History of a Beginning], Luuk van Middelaar makes European integration intelligible by applying a distinction between three spheres – the states, the community and the intermediate sphere of the Member States – to various events that have proven crucial in ‘the making of’. These events form passages that have made Europe what it is today; as well as what it is not. Van Middelaar’s writing is sensitive and inspired; his perspective is open-minded; the cases are well-documented (but not always adequate); and his book is innovative, as he introduces political/theoretical terminology into history, combined with insights from political science. He could even have gone further in narrowing the disciplines gap, however, and he has not always avoided the traps of history writing. In any case, he succeeds brilliantly in his ambition ‘to tell *another* story about the birth of political Europe’ (9; author’s own italics).

De passage naar Europa. Geschiedenis van een begin [The Passage to Europe. History of a Beginning]¹ is more than the latest in a series of books about the history of the European integration process. Not only does the author, Luuk van Middelaar, seek to recount the birth of political Europe in a different way; his primary objective is to ‘tell *another* story about the birth of political Europe’ (9; author’s own italics). He succeeds brilliantly in this ambition. Van Middelaar accomplishes this largely in two ways. Firstly, he extends an original conceptual framework within which the classic events of the past sixty years can be understood. Secondly, he applies this framework to offer the reader a new, clarifying perspective on a number of these events, which Van Middelaar considers to have proven crucial. These events form the ‘passages’ – passages that have made Europe what it presently is, as well as what it is not.

1 Luuk van Middelaar, *De passage naar Europa. Geschiedenis van een begin* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2009; Groningen: Historische Uitgeverij, 2009, 531 blz., ISBN 978 90 6554 236 6).